

A BÉKE SZIGETE

Látogatás a tatai Esterházy-kastélyban

Mészáros Ákos

Hatalmas méretű, vastag törzsű fa ágaskodik a festői tatai Öreg-tó partján, előtte a vízben, mesterséges szigeten áll Keresztelő Szent János szobra, már 1943 óta. A vár gyönyörű homlokzata messziről látható, jobb oldalán pedig a hosszan elnyúló, fehérre festett Esterházy-kastély. A két saroktornyos, egyemeletes épület újra a régi fényében tündököl. A főépületet 2018–2020-ban felújították és berendezték a Nemzeti Kastélyprogram és Nemzeti Várprogram részeként. Az úgynevezett kiskastély, az istálló és a további melléképületek megújulása még várat magára.

A tatai kastély az Esterházy család fraknoi grófi ágának volt a minden kényelemmel felszerelt vidéki rezidenciája. Az épület falai között megfordultak királyi vendégek is, sőt, 1809-ben az úgynevezett schönbrunni béke aláírásának is helyszíne volt az Öreg-tó partján épült kastély, amely így joggal viseli a „béke szigete” nevet.

A tatai-gesztesi uradalom 1727-ben került az Esterházy család birtokába. A kastély építését gróf Ester-

házy (II.) Miklós koronaőr kezdeményezte 1763-ban, az épület azonban csak később, fia, gróf Esterházy (IV.) Ferenc nápolyi, majd velencei követ idején, az 1760-as évek második felében épült fel. Eredeti formáját őrzi mai is, csak belső tereit gazdagították az idők során. A kastélyt 1945-ben kirabolták, a további pusztulástól szanatóriummal alakítása mentette meg. Díszes termeiben később a városi kórház kórtermeit rendezték be. A kastély 1996 óta üresen állt, sorsa a közelmúltban, 2018 és 2020 között fordult jobbra, amikor a Nemzeti Kastélyprogram és Nemzeti Várprogram részeként felújították, és látogatóközpontot, élményalapú kiállítást nyitottak a falai között.

A termekben jelenleg látható berendezési tárgyak többsége nem eredeti, de a család egykori környezetét idézi meg. A restaurált kastély és kiállításai a család történetéről mesélnek.

Az építész a morva származású, német ajkú építőmester, Fellner Jakab volt. Neve Tatán és a Magyar Királyság területén 1746-ban merült föl először. A hu-

A tatai várkastély

Babaház

szonhárom éves pallér ekkor még csak egy idősebb építőmester terveit kivitelezte, a tatai kapucinusok templomán dolgozott. Az ambiciózus kőműves 1748-ban

tett mestervizsgát, s igyekezett egyre szorosabb kapcsolatot kialakítani az Esterházy család tatai uradalmának jószágkormányzójával, régensével, Balogh Ferenc-

Biliárdasztal

A békekötés szobája (1809)

cel. A mesterlevél birtokában önállósuló Fellner gyakorlatilag minden építési feladatot elvállalt, ami a tатаi uradalomban felmerült, és még a legapróbb munkákat is a legmagasabb színvonalon igyekezett teljesíteni. Tettrekészsége, nyitottsága, érdeklődése és önképzésre való hajlama miatt figyelt fel rá a régens, aki a pártfogásába vette a fiatal mestert.

„Fellner Jakab az építészeti stílusát tudatosan, a saját idejében korszerű építészeti megoldások és minták alkalmazásával alakította ki. A korszakban óriási igény mutatkozott az elsősorban francia és német építészet kortárs eredményeit ismerő, azt a magyar igényekhez és lehetőségekhez igazító, a főúri megrendelőket kielégíteni képes építészekre. Fellner, ellensúlyozva mérnöki képzése hiányát, számos nyomtatásban megjelent mintakönyvet és építészeti írást forga-

Fürdőszoba

Szellőzőrács

Zöld szalon

tott. Gyakorlati tapasztalatait a nagy nevű kortárs építészek munkáiban való közreműködéssel szerezte meg. Az olasz származású osztrák Anton Erhard Martinelli volt franciás ihletettséggű stílusának legfőbb forrása” – olvasható a kiállításon Fellner építészeti koncepciójáról.

A tárlaton méretarányos gipsz- és fámodellek, részletes tervrajzok és makettek is láthatók, amelyek a kastély felújításakor készültek. Az 1930-as évekből fennmaradt régi fényképek alapvető szerepet játszottak a rekonstrukció során.

Az első emeleten, a balkonszalomban építéstörténeti kiállítást látható. A feltáráskor különféle tárgyak kerültek elő, így a főépületből egy táblás parketta 1777-es évszámmal, egy vasból készített szellőzőrács a 19. századból és egy rozsdás, mégis díszes, rózsablakra emlékeztető, kör alakú szellőzőrács ugyanebből az időből.

A kastély fő látványossága a zöld színű, aranyozott faburkolattal ellátott díszebédlő, amely az Esterházy ősök arcképeit foglalja keretbe. A portrék az Esterházy család 16. századi felemelkedésétől kezdve mutatják be a família legfontosabb alakjait és a tatai kastély urait. Az Esterházy család ősei között hadvezérek, nádorok, országbírók, kancellárok voltak, rendjelszalagok és csillogó érdemrendek igazolják, hogy különösen kitüntették magukat az uralkodó szolgálatában.

Amikor a kastélyban még kórház működött, hatalmas kórtermet rendeztek be itt. A teremben három sup-

Keresztelő Szent János

raporta (ajtó fölötti festmény, díszítmény) szerencsésen túlélte ezeket az idők. Közülük kettő a fertődi kastélyt ábrázolja, a harmadik festmény pedig egy tatai látkép, veduta. A terem remek megvilágítást kapott, rejtett fényekkel és két nagy kristálycsillárral biztosítják a fényáradatot, amelynek köszönhetően a csodaszép stukkós mennyezet is nagyszerűen érvényesül.

Az emeleti nagyszalomban a diplomáciában jeleskedő Esterházyak történetével ismerkedhet meg a látogató. Ebből a teremből nyílik az úgynevezett békekabinet, a napóleoni háborúkat lezáró béke megkötésének

helyszíne, I. Ferenc császár emlékszobája. 1809-ben Napóleon Wagramnál döntő csapást mért I. Ferenc császár és király hadaira. A császári család elmenekült Bécsből, a császár maga a tatai kastélyban maradt 1809 augusztusától októberig, s minisztereivel a békekötésről tanácskozott. Október 14-én, a kastély keleti toronyszobájában került sor az úgynevezett schönbrunni béke aláírására. Legalábbis I. Ferenc császár részéről, ugyanis Napóleon maga nem járt Tatán. A békekötés a Monarchiát az egész tengerpartjától megfosztotta, s a császár kénytelen volt további tekintélyes méretű területekről is lemondani Franciaország és szövetségesei javára. Ekkor állapotok meg abban is, hogy Napóleon hitvesül kapja Ferenc császár lányát, Mária Lujzát.

A kastélyban sokáig büszkén őrizték a kényszerű császári itt-tartózkodás emlékeit. Fenntartották a békeokmány aláírásának termét, a toronyszobát, és megőrizték annak bútorait, egykori tárgyait is, például a tintatartót, benne a tintával. Sajnos ma már csak az I. Ferencet ábrázoló festmény képviseli a korábbi békekabinet ereiként őrzött berendezését.

A kastélykápolna szépségéhez nem férhet kétség. A fából készített oltár és a benne elhelyezett festmény megható látvány. Akárcsak a középkor váraiban, a főúri kastélyokban is mindenütt volt házikápolna. Az általában kisebb méretű, de berendezésében, díszítésében

ben gazdag helyiség a tulajdonosok napi áhítatát szolgálta.

A tatai kastélykápolna kialakítása 1806-ra fejeződött be. A Szeráfi Szent Ferencet ábrázoló oltárképet ekkor festette Bécsben Donát János. Ekkortájt szereztek be a szekrényes szerkezetű, empire oltárt is. Emellett számos más dísz és kincse volt még a kápolnának. Értékes festményei közül az oltárképen kívül a velenicei Pittoni festménye maradt meg, amely azt a jelenetet ábrázolja, amint Krisztus rábízta Szent Péterre az Egyház kulcsait. A kastélykápolnában a gróf tatai tartózkodása idején a tóvárosi kapucinus atyák mondtak szentmisét minden reggel.

Az utolsó magyar királyt, IV. Károlyt második visszatérési kísérletének kudarca után a tatai kastélyban tartóztatták le 1921. október 24-én. A királyi pár számára a kapucinus házfőnök mutatott be itt misét.

A magyar trónra történő visszatérési kísérlete során IV. Károly először 1921. október 22-én éjjel érkezett Tatára. A király ekkor a vasútállomáson személyesen üdvözölte gróf Esterházy Ferencet és feleségét, majd az uralkodó szolgálatára felsorakozott helyi katonai és csendőri alakulatok eskütétele után továbbutazott a főváros irányába. Az úton a tatai gróf és felesége, Zichy Mária grófnő is a királlyal tartott.

A királpárti egységek vereségével záruló budaörsi

Kápolna

Kronosz, az idő allegóriája

ütközet után 1921. október 24-én délben érkezett vissza az uralkodó Tatára, az Esterházy-kastélyba, ahol őt, Zita királynét és a kíséretükben lévő politikusokat a nemzeti hadsereg őrizetbe vette. A következő napot is a kastélyban töltötték, ahová csak a tóvárosi kapucinus rendház főnökét engedték be, hogy a királyi párnak a kápolnában misét celebráljon. Végül 1921. október 26-án hajnalban hagyták el Tatát. Először a tihanyi bencés apátságba szállították őket, mások mellett gróf Esterházy Ferenc és Zichy Mária grófnő kíséretében. Tihanyból az első világháborúban győztes antanthatalmak kifejezett utasítása alapján Bajára vezetett az útjuk. Innen, a Duna-híd bajai hídfőjétől 1921. november 1-jén indult Madeira szigetére, örökös száműzetésbe az utolsó megkoronázott magyar király.

A kastély toronyszobája olyan, mintha kerti sátorban lennénk, falainak korabeli festését teljeskörűen restaurálták. Itt kapott helyet a kastély mellett egykor állt operaszínház makettje. A kastély gazdag zenei múltját a zeneshobában látható film foglalja össze.

A biliárdszoba igazi kuriózumot rejt: a teremben egy 1896-ban Londonban készült biliárdasztal áll. A John Thruston műhely készítette, a legpatinásabb cég, amely a windsori kastélyba is szállított biliárdasztalt Viktória királynőnek. Az asztal mahagónifából való, a játékező palaágyazaton nyugszik, az elefántesont golyókat indiai gumipárnák terelik, a dákók kőrisfából készültek. A falakon függő dákóállvány, a pontjelző tábla és a golyótartó szekrényke az asztal eredeti tartozékai.

Érdekesség, hogy a bécsi szecesszió nagy mestere, Gustav Klimt 1882-ben gróf Esterházy Miklós megrendelésére megfestette a várszínház nézőterét. A képet nagy becsben tartották egészen 1945-ig, a második világháború és a színház lebontása után azonban eltűnt a festmény. A közelmúltban a tatai múzeumban őrzött régi fénykép alapján elkészült Klimt elveszett alkotásának egy másolata. A kastélyban ennek a festménynek a színes reprodukciója látható.

A fogadóépület mögötti sikátorban három méter hosszú márványmedencét találtak. Különlegessége, hogy folyamatosan közel húsz fokos karsztvízzel töltődik fel, és a vize egy csatornán folyik keresztül a kiskastély alatt. Ez az épület alatti forrásvíz táplálja a belső udvaron álló, eredeti formájában fennmaradt oroszlanos kutat, ami a kastély területén keresztüláramló vizet tereli mederbe. A forrásvíz – a föld alatt folytatva útját – a kastélykert hátsó távéba folyik, innen pedig a Mikoviny Sámuel 18. századi tervei alapján készült Általér vízelvezető rendszeren keresztül éri el Európa leghosszabb folyóját.

Az épületben még egy csodálatosan szép fürdőszoba is látható kék és lila holland csempékkel, továbbá gyerekszoba babaházzal, hálószoba, a gróf dolgozószobája és rengeteg berendezési tárgy, díszes óra, bútor, festmény...

A tatai Esterházy-kastély helyreállításán dolgozók, a tervező M Építész Iroda munkatársai, művészettörténészek, muzeológusok, restaurátorok és a kiállítás rendezői láthatóan remek munkát végeztek, mindannyiunk örömeire.

(Másodközlés a kiadó és a szerző engedélyével. Megjelent a Mértékadó 2025. május 19-iki számában.)